

УДК 343.985.7

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.64>**Василина Щербанюк,***ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ*

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВТЕЧІ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ

У статті розглядаються поняття, процесуальний порядок, а також тактичні прийоми проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варті. Доведено, що ця слідча (розшукова) дія має свою специфіку і потребує детального дослідження.

Значна увага приділена особливостям підготовки до проведення допиту підозрюваного, виокремлено основні етапи такої підготовки: визначення на підставі вивчення матеріалів кримінального провадження предмету допиту (кола обставин, які необхідно з'ясувати); збір та аналіз інформації про особу допитуваного; складання плану допиту; визначення дати, часу та місця проведення допиту; підготовка необхідних техніко-криміналістичних засобів для його фіксації; налагодження взаємодії з працівниками оперативних підрозділів установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення. Доведено, що допит підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варті необхідно проводити в максимально короткі строки з моменту його затримання.

Висвітлено тактичні, психологічні, процесуальні аспекти проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Наголошено на необхідності встановлення психологічного контакту з підозрюваним, що є неможливим без детального вивчення його особи, зокрема з'ясування демографічних, соціально-психологічних, юридично важливих даних про нього, а також відомостей про його статус відповідно до неформальної стратифікації в установі виконання покарань чи попереднього ув'язнення. Обгрунтовано, що отримання повних і правдивих відповідей на ці питання залежить від кваліфікації слідчого, зокрема від його вміння використовувати тактичні прийоми під час допиту.

Сформульовано орієнтовний перелік питань, які потрібно висвітлити під час допиту підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варті. Вказані запитання згруповано у п'ять тематичних блоків: відомості щодо особи підозрюваного; відомості про підготовку до вчинення злочину; відомості про обставини (час, місце, спосіб) вчинення втечі; відомості про дії після вчинення втечі; відомості щодо суб'єктивної сторони злочину.

Ключові слова: допит, підозрюваний, психологічний контакт, тактичний прийом, втеча з місць позбавлення волі або з-під варті, установа виконання покарань, установа для попереднього ув'язнення.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 129-1 Конституції України судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку [6]. Розбудова України як правової демократичної держави вимагає дотримання всіма громадянами конституційних принципів і норм. Вчинення особою такого злочину, як втеча з місць позбавлення волі або з-під варті, викликає не лише значний суспільний резонанс, але й зневіру у правосуддя та невідворотність покарання. Саме тому значної актуальності набуває необхідність вжиття заходів, спрямованих на підвищення ефективності розслідування цієї категорії злочинів, що є неможливим без удосконалення тактики проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит підозрюваного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним проблемам тактики допиту присвятили свої праці провідні вчені-криміналісти та процесуалісти Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський, В.І. Галаган, А.В. Дулов, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, Є.Д. Лук'янчиков, С.М. Стахівський, М.В. Салтєвський, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько та багато інших.

Дослідженню основних особливостей тактики допиту підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варті у своїх роботах приділяють увагу Н.В. Грязева, В.В. Кубанов, А.М. Лютинський, Р.М. Морозов, А.С. Ямашкін. Але ще залишається низка проблемних питань, не досить висвітлених у вітчизняній криміналістичній науці, які потребують подальшої наукової розробки.

Метою статті є дослідження процесуальних, організаційних і тактичних аспектів допиту підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, а також розробка практичних рекомендацій щодо проведення такої слідчої (розшукової) дії.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних слідчих (розшукових) дій, які проводяться під час розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, є допит підозрюваного. Саме допит є основним засобом збирання та перевірки доказів, адже від його успішного проведення залежить результат всього розслідування [9, с. 6]. Крім того, допит – це найбільш інформативна слідча (розшукова) дія, яка може бути джерелом встановлення таких даних як час, місце, спосіб, мотиви вчинення злочину тощо [2, с. 117].

Допит є вербальною (мовною, словесною) дією, метою якої є передача-отримання інформації про ідеальні відображення, тобто уявні образи, носієм яких є конкретна особа, з якою контактує слідчий, про відомі їй факти, що мають значення для правильного вирішення справи [13, с. 17]. Як зазначає М.О. Янковий, допит – це регламентований кримінальним процесуальним законом процес специфічної вербальної взаємодії з допитуваним, під час якої слідчий (прокурор, суддя), використовуючи законні тактичні прийоми і методи психологічного впливу, отримує від допитуваного і фіксує у протоколі усну інформацію про відомі йому обставини, які мають значення для розслідування злочину [14, с. 10].

Допит є одним із найскладніших комунікативних процесів слідчої діяльності, який передбачає взаємний обмін діями, інформацією і станами включених до нього суб'єктів, а тому для досягнення запланованих цілей у результаті його проведення професійне спілкування слідчого має бути ретельно підготовленим, що не можливо без відповідного методичного забезпечення [12, с. 16]. Проведення допиту, як і будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, включає в себе чотири етапи:

- 1) підготовку до проведення слідчої (розшукової) дії;
- 2) безпосереднє проведення;
- 3) фіксацію ходу та результатів слідчої (розшукової) дії;
- 4) аналіз і оцінку ходу та результатів слідчої (розшукової) дії [3, с. 21].

Безсумнівно, підготовка до проведення допиту має велике значення, оскільки дозволяє не лише забезпечити його результативність, але й зекономити час слідчого

[10, с. 100]. Якщо слідчий не визначив предмет майбутнього допиту, не склав перелік конкретних запитань, на які йому необхідно отримати відповіді, не продумав чіткі формулювання, то він втрачає можливість отримати вичерпну та правдиву інформацію від допитуваного. Крім того, якщо допитуваний заздалегідь планував надавати неправдиві показання, то очевидна непередготовленість слідчого до проведення допиту значно полегшить реалізацію цієї мети [9, с. 9].

Підготовка до проведення допиту включає в себе такі взаємопов'язані інформаційні, організаційні та тактичні складники: збирання вихідних даних про особу допитуваного; прийняття рішення про проведення допиту; тактичне забезпечення допиту; вибір часу, місця та технічного забезпечення допиту; визначення способу виклику на допит і складання плану його проведення [11, с. 23]. Виходячи із вказаного вище, можна виділити такі основні елементи підготовки до проведення допиту підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варти:

- визначення на підставі вивчення матеріалів кримінального провадження предмету допиту (кола обставин, які необхідно з'ясувати);
- збір та аналіз інформації про особу допитуваного;
- складання плану допиту;
- визначення дати, часу та місця проведення допиту;
- підготовка необхідних техніко-криміналістичних засобів його фіксації;
- налагодження взаємодії з працівниками оперативних підрозділів установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення [1, с. 121].

Передувати допиту має вивчення особи допитуваного, під час якого необхідно встановити демографічні, соціально-психологічні, юридично значимі дані про нього, а також відомості про його статус відповідно до неформальної стратифікації в установі виконання покарань чи попереднього ув'язнення, відомості про поведінку допитуваного під час розслідування кримінального провадження, за вчинення якого він відбуває покарання або взятий під варту [7, с. 93].

Варто зауважити, що допит підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варти необхідно проводити в максимально короткі строки з моменту його затримання. Як слушно зазначає В.А. Журавель, зволікання з проведенням допиту підозрюваного йде тільки на користь винній особі, надає їй можливість адаптуватися, оцінити, які докази є в розпорядженні слідчого, вибрати виважену лінію поведінки, що

значно ускладнює викриття її причетності до вчиненого кримінального правопорушення [4, с. 29].

Обов'язковою умовою ефективної комунікації між слідчим і допитуваним підозрюваним є встановлення психологічного контакту. Дотримання цієї умови – процес перманентний, який триває на всіх етапах допиту. Встановлення психологічного контакту включає в себе діагностику слідчим психологічного та інформаційного стану допитуваного на початку допиту; формування установки на контактну взаємодію на початку допиту; стабілізацію та підтримання контактної взаємодії з допитуваним протягом допиту та після його закінчення [8, с. 15–16].

Під час допиту підозрюваного щодо розслідування втечі з місць позбавлення волі або з-під варти слідчому необхідно встановити:

1. Відомості щодо особи підозрюваного:

- прізвище, ім'я, по-батькові;
- дату та місце народження;
- національність і громадянство;
- освіта; місце роботи (навчання), рід занять до взяття під варту або до початку відбування покарання;
- місце проживання (реєстрації);
- склад сім'ї, наявність родичів, стосунки, які склалися з ними, чи підтримують зв'язок, хто надсилає посилки чи передачі, чи відбувалися побачення, з ким саме, як часто;
- перебування на обліку в лікаря-нарколога або психіатра;
- стан здоров'я, наявність інших захворювань, які потребують надання невідкладної медичної допомоги або тривалого лікування;
- наявність судимості, за якими статтями Кримінального кодексу України притягувався до кримінальної відповідальності;
- за вчинення якого злочину відбуває покарання чи був взятий під варту;
- як склалися стосунки з іншими засудженими чи взятими під варту особами;
- статус відповідно до неформальної стратифікації в установі виконання покарань чи попереднього ув'язнення.

2. Відомості про підготовку до вчинення злочину:

- чи мала місце підготовка до вчинення втечі;
- які саме дії вчинялися під час підготовки до втечі (наприклад, де і як здійснювався підкоп, яка ділянка чи елементи інженерно-технічних засобів охорони пошкоджувалися, чи перевірялася справність сигналізації, чи відкладалися грошові кошти, продукти харчування тощо);
- які знаряддя використовувалися під час підготовки до вчинення втечі, яким чином

отримав змогу ними користуватися, де саме зберігав їх;

- як і про що досягалася домовленість зі співучасниками та пособниками злочину, чи планувався маршрут руху після втечі, чи підшукувалися заздалегідь місця, де можна переховуватися, в тому числі і ночувати;

- чи повідомляв когось з інших засуджених чи взятих під варту осіб або родичам, друзям про наміри вчинення втечі, чи домовлявся з ними про те, що буде переховуватися у них після вчинення втечі;

- хто з числа інших засуджених чи взятих під варту осіб або з працівників установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, конвойної служби сприяв вчиненню втечі, надавав одяг, гроші, засоби зв'язку, іншим чином допомагав;

- чи мав намір вчиняти інші злочини після вчинення втечі.

3. Відомості про обставини (час, місце, спосіб) вчинення втечі:

- коли була вчинена втеча (дата, час);
- де саме була вчинена втеча (на якій ділянці, з якого приміщення), де розпочалося і де було закінчено подолання інженерно-технічних засобів охорони;
- яким способом була вчинена втеча;
- які знаряддя використовувалися під час вчинення втечі, де вони заховані;
- чи мала місце втеча групою осіб, чи була попередня змова щодо вчинення втечі, в чому полягали дії кожного зі співучасників, роль кожного з них у вчиненому злочині;
- чи спрацювала під час втечі сигналізація, чи була помічена втеча працівниками установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення, іншими працівниками правоохоронних органів, які були їх дії, спрямовані на припинення втечі;
- чи застосовувалося насильство, небезпечне для життя та здоров'я інших осіб; чи висловлювалася погроза застосування такого насильства; чи застосовувалася зброя чи інші предмети, заздалегідь пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень; де і за які кошти було придбано зброю, яким чином вона потрапила на територію установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення; чи мало місце незаконне заволодіння транспортним засобом; чи використовувалися підібрані документи, якщо так, то де їх отримав тощо.

4. Відомості про дії після вчинення втечі:

- які дії вчинялися після подолання інженерно-технічних засобів охорони до затримання;
- скільки часу пройшло з моменту втечі до моменту затримання;
- який був маршрут руху;

- куди прямував після вчинення втечі;
- чи пересувався будь-яким транспортом, яким саме (автобуси, таксі, попутні автомобілі, залізничний транспорт);
- де переховувався, чи відвідував родичів, знайомих, друзів;
- з ким і про що спілкувався, чи повідомляв будь-кому про те, що вчинив втечу;
- чи вчинялися інші злочини, зокрема з метою отримання грошових коштів (крадіжки, грабежі тощо), обставини їх вчинення;
- чи мав намір добровільно повернутися до установи виконання покарань чи попереднього ув'язнення;
- де був затриманий і ким;
- дії під час затримання (чи чинив опір, в чому він виявлявся).

5. Відомості щодо суб'єктивної сторони злочину:

- чи визнає підозрюваний свою вину у вчиненому злочині повністю, частково або не визнає, причини невизнання вини;
- мотив і мета вчиненого злочину;
- коли і чому виник умисел на вчинення втечі (раптово внаслідок збігу обставин, за декілька днів, існував протягом тривалого часу);
- коли було прийнято рішення про вчинення втечі;
- чи мали місце конфлікти в установі виконання покарань чи попереднього ув'язнення з іншими засудженими чи взятими під варту особами, працівниками цих установ;
- які обставини передували вчиненню злочину (хвороба родичів, сімейні проблеми), що спонукали до вчинення втечі;
- чим саме був зумовлений вибір способу вчинення злочину (професійні навички, особисті якості);
- чи мав намір вчинити інші злочини після втечі;
- що сприяло реалізації злочинного умислу.

Отримання повних і правдивих відповідей на ці питання залежить від кваліфікації слідчого, зокрема від його вміння використовувати тактичні прийоми під час допиту.

Так, під час допиту підозрюваного у вчинення втечі з місць позбавлення волі або з-під варті рекомендується не ставити прямі, відкриті запитання, оскільки засуджені готові до них і знають, як уникнути прямої відповіді. Спочатку рекомендується ставити непрямі запитання, потім – деталізуючі; формулювати запитання без використання спеціальної термінології; не ставити запитання, які містять у собі відповідь; роз'яснювати засудженому інформацію про переваги сприяння слідству; використовувати принцип

засуджених «кожен сам за себе»; враховувати характеристику засудженого та інші дані: час закінчення терміну відбування покарання, стан здоров'я; демонструвати фотоматеріали, складати під час допиту схеми, малюнки [5, с. 27–39].

Висновки

Узагальнюючи викладене вище, слід зазначити, що показання підозрюваного є не лише самостійним джерелом доказів, але й дозволяють отримати інформацію про те, де можна відшукати нові, раніше невідомі слідчому, докази. Проведення якісного допиту підозрюваного у втечі з місць позбавлення волі або з-під варті вимагає високої кваліфікації слідчого, знання ним відповідних тактичних прийомів допиту, вмінь вчасно та ефективно їх використовувати.

Список використаних джерел:

1. Волков Д.Ю. Взаимодействие следователей СК РФ с сотрудниками следственного изолятора при подготовке к допросу. Вестник Кузбасского института. 2017. № 2 (31). С. 120–124.
2. Грязева Н.В. Методика расследования побегов из мест лишения свободы : дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2014. 234 с.
3. Дулов А.В., Нестеренко П.Д. Тактика следственных действий. Минск : Вышэйшая школа, 1971. 272 с.
4. Журавель В.А. Слідчі (розшукові) дії як засоби формування доказів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2013. № 13. С. 22–30.
5. Коломеец В.К. Практическому работнику о дознании в исправительно-трудовых колониях. Свердловск : УИТУ УВД Свердл. обл. полкома. Свердл. отд-ние Высш. школы МВД СССР, 1973. 55 с.
6. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.06.2020).
7. Кубанов В.В., Грязева Н.В. Криминалистика: ч. 2. Криминалистическая тактика. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений : учебное пособие. Самара : Самарский юридический институт ФСИН России, 2016. 120 с.
8. Лютынский А.М. Тактика допроса участников уголовного судопроизводства из числа лиц, осужденных к лишению свободы : автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09. Владимир, 2006. 22 с.
9. Питерцев С.К., Степанов А.А. Тактические приемы допроса : учеб. пос. Изд. 4-е, перераб. Санкт-Петербург, 2006. 56 с.
10. Порубов Н.И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве. Изд. 2-е, перераб. и доп. Минск : Вышэйшая школа, 1973. 368 с.

11. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів : метод. рек. / В.В. Невгад, Р.М. Дударєв, А.А. Саковський, М.П. Климчук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.

12. Процюк О.М. Кримінальна процесуальна регламентація й тактика допиту неповнолітнього підозрюваного : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київ, 2017. 243 с.

13. Удалова Л.Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2007. 29 с.

14. Янковий М.О. Тактичні засади допиту та розвідувального опитування: порівняльне дослідження : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2007. 18 с.

Vasylyna Shcherbaniuk. Interrogation of the suspect in escape from prison or from custody

The article considers the concepts, procedural order, as well as tactics of such an investigative (search) action as the interrogation of a suspect in the escape from places of imprisonment or from custody. It is proved that this investigative (search) action has its own specifics and requires a detailed study.

Considerable attention is paid to the peculiarities of preparation for the interrogation of the suspect, the main stages of such preparation are identified: determining the subject of interrogation on the basis of studying the materials of criminal proceedings (the range of circumstances that need to be clarified); collection and analysis of information about the identity of the respondent; drawing up an interrogation plan; determination of the date, time and place of interrogation; preparation of the necessary technical and forensic means of its fixation; establishing interaction with the staff of the operational units of the penitentiary institution or pre-trial detention. It has been proved that the interrogation of a suspect fleeing from custody or from custody must be carried out as soon as possible from the moment of his detention.

Tactical, psychological, procedural aspects of this investigative (search) action are highlighted. Emphasis is placed on the need to establish psychological contact with the suspect, which is impossible without a detailed study of his identity, including clarification of demographic, socio-psychological, legally significant data about him, as well as information about his status according to informal stratification in the penitentiary institution or previous imprisonment. It is substantiated that obtaining complete and truthful answers to these questions depends on the qualification of the investigator, in particular on his ability to use tactics during interrogation.

An indicative list of issues to be addressed during the interrogation of a suspect fleeing from custody or from custody has been formulated. These questions are grouped into five thematic blocks: information about the identity of the suspect; information on preparation for the commission of a crime; information on the circumstances (time, place, method) of the escape; information on actions after the escape; information on the subjective side of the crime.

Key words: interrogation, suspect, psychological contact, tactics, escape from prisons or custody, penitentiary institution, pre-trial detention facility.

